

1. sēde. Latvijas Universitātes vēsture. Personības un notikumi
1st session. History of the University of Latvia. Personalities and Events

Vadītājs Ilgonis Vilks, Dr. paed.

1.	Māris Baltiņš	PRIVĀTDOCENTU VIETA LU LĪDZ 1944. GADAM	2
2.	Raimonds Cerūzis	AUGSTSKOLA UN POLITIKA LATVIJĀ STARP PASAULES KARIEM	3
3.	Rita Grāvere	SLAVENA PROFESORA NIEKOŠANĀS VAI MUZEJA VEIDOŠANA? NEDAUDZ NO PAULA STRADIŅA MVM PIRMSĀKUMIEM	4
4.	Ivans Griņevičs	DABASZINĀTNIEKS ZBIGŅEVS MEŠKOVSKIS (11.10.1949 - 03.05.2021) POĻU IZGLĪTOŠANAS LATVIJĀ ATJAUNOTĀJS	5
5.	Jerzy Grzybowski	BELARUSIANS – STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF LATVIA IN THE INTERWAR PERIOD	6
6.	Uldis Krēslis	EIGĒNIKA LATVIJĀ OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ STARP ZINĀTNI UN POLITIKU: TEODORA UPNERA LATVIJAS PSR VDM IZMEKLĒŠANAS LIETA	7
7.	Maija Pozemkovska	PRIVĀTDOCENTS JĀNIS BRANTS UN ALEKSANDRA AUGSTUMU SLIMNĪCA	8
8.	Nikolajs Putiļins	LATVIJAS UNIVERSITĀTES KRIEVU STUDENTU SOCIĀLAIS PORTRETS (1919. - 1940. g.): GALVENĀS IEZĪMES	9
9.	Mārtiņš Vesperis	LU MEDICĪNAS FAKULTĀTES AIZBRAUKUŠO MĀCĪBSPĒKU ĪPAŠUMU LIKTEŅI PSRS OKUPĀCIJAS LAIKĀ 1944. – 1945. GADĀ	10
10.	Gunta Vilka	ASTRONOMIJAS STUDENTU DARBI MUZEJA KRĀJUMĀ	12
11.	Ilgonis Vilks	LATVIJAS VALSTS UNIVERSITĀTES ASTRONOMIJAS STUDIJU ABSOLVENTI, 1946 – 1995	13

PRIVĀTDOCENTU VIETA LU LĪDZ 1944. GADAM

Māris Baltiņš

Valsts valodas centrs, Eksporta iela 6, Rīga, Latvija

e-pasts: maris.baltins@vvc.gov.lv

Kaut gan LU un konkrētu tās fakultāšu darbība laikā līdz 1944. gadam apcerēta daudzkārt, tomēr vairāki tās darbības aspekti palikuši ārpus pētnieku uzmanības loka un pieminēti tikai garāmejot. Pie tādiem pieder arī tāda mācībspēku kategorija kā privātdocenti, kuru nozīme daudzkārt pārprasta, nereti tos uzziņu literatūrā kļūdaini nosaucot par docentiem. Tādēļ nepieciešams atkārtoti pakavēties pie privātdocenta statusa un skaidrot ar to saistītos jēdzienus (*venia legendi*, habilitācijas darbs, parauglekcijas).

Pētījuma pamatā ir arhīva dokumentu (LVVA 7427. fondā atrodamo LU pārvaldes institūciju un fakultāšu padomju materiāli), LU publicēto pārskatu un presē atrodamo rakstu analīze, kas ļauj gūt vispārīgu priekšstatu par šo procesu. Iespēju robežās izmantotas arī publikācijas par konkrētiem mācībspēkiem, kaut gan tajās ietvertās informācijas precizitāte mēdz būt dažāda un atkarīga no tā autoru izpratnes par tālaika akadēmiskās dzīves reālījām.

Pēc Vācijas un Krievijas universitāšu parauga pirmie vēlētie privātdocenti LU parādījās jau tās darbības otrajā gadā (1920./21. akad. g.), galvenokārt lai piesaistītu augstskolā tieši nestrādājošas personas konkrētu studiju kursu docēšanai. Tomēr jau ar 1923./24. akad. g. iezīmējās tendence, kas vēlāk kļuva par dominējošo, ka privātdocenta tiesības ieguva augstskolas štata asistenti, kuriem tas vēlāk kļuva par gandrīz obligātu posmu ceļā uz docenta vai profesora vietu. Vienoti habilitācijas noteikumi tika pieņemti tikai 1927. gada 4. maijā, vienādojot jau iedibināto praksi. Process ietvēra habilitācijas (*pro venia legendi*) darba iesniegšanu vērtēšanai fakultātes padomē, ja recenzenti to uzskatīja par prasībām atbilstošu (nekāda formāla diskusija vai aizstāvēšana netika paredzēta), tad pretendents drīkstēja nolasīt vienu vai divas parauglekcijas, pēc kurām fakultātes padome lēma par privātdocentūras piešķiršanu, ko pēc tam apstiprināja universitātes padomes sēdē. Pavisam apzinātas aptuveni 259 personas (informācija par 1943./44. akad. g. ir visai nepilnīga), kuras LU šo statusu ieguva līdz 1944. gada vasarai. No viņiem vairāk nekā 60% šī statusa iegūšanas brīdī bija augstskolas jaunākie mācībspēki.

Privātdocenti veidoja pietiekami nozīmīgu LU mācībspēku daļu, turklāt habilitācija uzskatāma par vienu no būtiskajiem akadēmiskās karjeras posmiem. Ne vienmēr iespējams iegūt pilnīgu informāciju par katru habilitācijas procesu, turklāt daudzi iesniegtie darbi nav saglabājušies vai kļūdaini katalogizēti bibliotēkās kā diplomdarbi vai disertācijas. Nepieciešams izveidot kopēju visu LU privātdocentu sarakstu pēc līdžības ar aizstāvēto disertāciju sarakstu, tajā ietverot arī datus par šo darbu publicējumiem un saglabātajiem manuskriptiem. Par papildu uzdevumu uzskatāma nepieciešamība vienoties par precīzu šī statusa atspoguļošanu zinātnes vēstures pētījumos un enciklopēdiskos izdevumos.

AUGSTSKOLA UN POLITIKA LATVIJĀ STARP PASAULES KARIEM

Raimonds Cerūzis

Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte, Aspazijas bulvāris 5, Rīga, Latvija
e-pasts: raimonds.ceruzis@lu.lv

Temata aktualitāte. Referātā atspoguļoti rezultāti autora pētījumam par augstākās izglītības un zinātnes mijiedarbību ar politiku Latvijas teritorijā 20. gs. pirmajā pusē. Tādējādi Latvijas augstskolas attīstības tendences salīdzinātas ar politiskajām un citām sabiedrību kopumā skarošām tendencēm valstī. Gūtās atziņas par augstskolas un politikas procesa mijiedarbību un savstarpējo atkarību uzrāda universālas, Eiropas vēsturiskajai telpai raksturīgas pamatiezīmes, kas replicējamas arī uz mūsdienu situāciju.

Mērķis. Novērtēt saistību starp augstskolas (respektīvi, izglītības un zinātnes) attīstības iezīmēm un kopīgo valsts vēsturi dažādās tās attīstības stadijās periodā, kas Latvijas vēsturē datējamas starp Pirmā un Otrā pasaules kara norisēm.

Metodes. Pētījums balstīts uz vēstures avotu (Latvijas Nacionālā Arhīva fondu nepublicēto vēstures dokumentu, laikmeta preses materiālu u.c.), kā arī vēstures literatūras salīdzinošas analīzes (avotu kritika). Plašāks ieskats izmantotajos avotos atrodams zemāk norādītajā autora zinātniskajā publikācijā [1].

Rezultāti. Referātā vērtēta Baltijas akadēmiskās elites iesaiste nacionālās augstskolas (vēlākās Latvijas Universitātes) izveidē un attīstībā 20. gs. pirmajā pusē, īpaši akcentējot periodu no Pirmā līdz Otrajam pasaules kariem (tos ietverot). Aplūkoti tādi aspekti kā augstskolas nozīme jaunās valsts ideoloģijā, etniskais faktors, mācībspēku iesaiste politiskajās aktivitātēs un valsts darbā parlamentārisma un autoritārisma posmos. Paralēli raksturota sabiedrībā valdošo politisko uzskatu un saimnieciskās situācijas ietekme augstskolas attīstībā.

Secinājumi. Izmantoto informācijas avotu analīze uzrāda ciešu sakarību starp augstskolas izveides un attīstības iezīmēm un kopīgo valsts vēsturi dažādās tās attīstības stadijās aplūkojamā periodā. Īpaši izceļama personību loma vēstures procesā, jo augstskolas mācībspēki aplūkojamā periodā pieskaitāmi pie sabiedrībā atpazīstamākajiem un respektētajiem viedokļu līderiem.

[1]: Cerūzis Raimonds. *Kopīgās tendences Latvijas Universitātes un Latvijas Republikas vēsturē starp pasaules kariem / Common Trends Shared By the University of Latvia and the Republic of Latvia Between the World Wars.* Latvijas Universitātes Žurnāls *Vēsture*. 2020, 9/10

https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Vesture/2020_9-10/luzv.9.10-02-Ceruzis.pdf

SLAVENA PROFESORA NIEKOŠANĀS VAI MUZEJA VEIDOŠANA? NEDAUDZ NO PAULA STRADIŅA MVM PIRMSĀKUMIEM

Rīta Grāvere

*P. Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Antonijas iela 1, Rīga, Latvija
rita_gravere@inbox.lv*

Temata aktualitāte. Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs šogad atzīmēs 65 gadu jubileju (oficiāli dibināts 1957. gadā). Tas ir viens no retajiem muzejiem, par kura darbību atskaitot atsevišķus bukletus, atmiņas un intervijas, joprojām nav neviena nopietna pētījuma.

Vissneskaidrākais un dažādi vērtēts ir muzeja pirmsākuma periods, nav skaidrs tā sākotnējais datējums un finansiālie līdzekļi par kādiem tas veidots. Vispārpieņemts fakts, ka Medicīnas vēstures muzeja pamatā ir ārsta, ķirurga Paula Stradiņa vēl pirms otrā pasaules kara par saviem līdzekļiem savāktā kolekcija.

Mērķis. LU Medicīnas fakultātes 20. gs. 30. gadu dokumentu izpēte liek izvērtēt, cik lielā mērā muzeja tapšanu tā veidošanās sākuma pomā atbalstīja LU pētniecības fonds, LU Medicīnas fakultāte un Latvijas kultūras fonds.

Metodes. Pēc salīdzinoši aprakstāmās metodes aprakstīt un izvērtēt LU Medicīnas fakultātes padomes 20 gs. 30 gadu protokolus (LVVA, fonds 7427), Kultūras fonda domes dokumentus P. Stradiņa topošās kolekcijas (muzeja) veidošanā.

Rezultāti. 1928. gadā Paulu Stradiņu pēc atgriešanās no ASV un Eiropas medicīnisko centru apmeklēšanas, ievēlēja par Vispārējās ķirurģijas katedras un klīnikas vadītāju. Mediķu atmiņas (Ezerietis, Āboliņš) liecina, ka 30. gadu sākumā P. Stradiņš pilsētas 2. slimnīcā sācis veidot medicīnas studentu apmācībai paredzētu patoloģiskās ķirurģijas muzeju. Izskatītie LU Medicīnas fakultātes 20. un 30. gadu padomes protokoli liecina, ka 1930. gada 13. oktobra sēdē prof. J. Alksnis secināja, ka “katedra nostādīta labi, muzejs organizēts priekšzīmīgi”. Par muzeja eksistenci šai laikā liecina arī 1931. gada 23. februāra sēdē dokumentētais protokols, ka Prof. Alksnis un Dr. Stradiņš lūdz KF domei 500 Ls anomāliju uzbūvei un iekārtai pie LU klīnikām II Rīgas pilsētas slimnīcā, atbildīgais pasūtītājs Universitātes Padome. Laika posmā no 1934. gada 9. aprīļa līdz 1940. gada 20. maijam P. Stradiņš vairākkārtīgi lūdzis Medicīnas fakultātei, LU pētniecības fondam finansiāli atbalstīt muzeja paplašināšanu. 1939. gada protokolu materiālos jau figurē nosaukums Medicīnas vēstures muzejs.

Secinājumi. Atbilstoši 1930. gada LU Medicīnas fakultātes protokoliem jau 1930. gada rudenī muzejs “ķirurģijas patoloģijas” kolekcijas veidā jau pastāvēja. Savkārt 1939. gada rudenī, kā to liecina LU Medicīnas fakultātes sēžu protokoli, jau bija noformēties medicīnas vēstures muzejs. Jaunierīkotā Medicīnas vēstures muzeja publiska apskate tika sarīkota 1944. gada 26. februārī, bet tā nolikums apstiprināts 1944. gada 21. aprīlī ar šādu ievaddefinīciju: “Medicīnas vēstures muzejs ir Universitātes Medicīnas fakultātes iestāde, un tā uzdevums ir krāt materiālus par agrākās un tagadējās medicīnas attīstības gaitu, it sevišķi Latvijā, kā arī ar saviem eksponātiem kalpot medicīnas fakultātes studentu apmācībai (LVVA, 7427, f.7. Apr. 68., ;l. 38,39).

DABASZINĀTNIEKŠ ZBIGŅEVŠ MEŠKOVSKIS (11.10.1949 - 03.05.2021) POĻU IZGLĪTOŠANAS LATVIJĀ ATJAUNOTĀJS

Ivans Griņevičs

Rīgas pirmsskolas izglītības iestāde "Laismiņa", Slokas iela 211, Rīga, Latvija

e-pasts: igrinevics2@edu.riga.lv

Temata aktualitāte. Katru gadu 21. februārī mēs atzīmējam Starptautisko dzimtās valodas dienu, veicinot valodu un kultūru daudzveidību un daudzvalodību. Latvijā atdzimuši izglītība poļu valodā turpina to poļu skolu tradīcijas, kas darbojās neatkarīgajā Latvijas Republikā pirms Otrā pasaules kara. 1930./1931. mācību gadā Latvijā veiksmīgi darbojās 49 poļu mācību iestādes. Padomju gados poļu skolas bija slēgtas. Izglītošana poļu valodā skolās sāka atjaunoties 80. gadu beigās. Latvijas Universitātes pieticīgs audzēknis Dr. biol. Zbigņevs Meškovskis kļuva par poļu izglītošanas Latvijā dzimtajā valodā pirmo atjaunotāju.

Mērķis. Informēt par bioloģijas un ķīmijas pasniedzēju, bioloģijas zinātņu doktoru, Itas Kozakevičas līdzgaitnieku Latvijas Poļu savienībā un pirmās poļu klases atjaunošanā Latvijā.

Materiāli un metodes. Latvijas Universitātes Arhīvā esošo dokumentu par Zbigņevu Meškovski analīze, kā arī presē publicētu rakstu par viņu sistemātiska caurlūkošana [1, 2].

Rezultāti. Zbigņevs Daniela d. Meškovskis dzimis 1949. gadā Rīgā. 1968. - 1973. gados studēja LU bioloģijas fakultātē. 1973. - 1975. gados dienēja kā vienības komandieris Kaļiņingradas apgabalā. 1975. - 1977. gados – Baltijas Zivsaimniecības zinātniskās pētniecības institūta vecākais inženieris. 1977. - 1980. gadi – Pētera Stučkas Latvijas Valsts Universitātes aspirants. Norīkots darbam uz Liepājas Pedagoģisko institūtu. Drīzumā aizstāv disertāciju par tēmu: «*Изменение динамики реакции древесных растений под влиянием антропогенного воздействия*». Atmodas laikā Latvijas poļu savienības priekšsēdētājas Itas Kozakevičas vietnieks, LPS Rīgas nodaļas priekšsēdētājs. Atjauno poļu izglītošanu dzimtajā valodā Latvijā. Sākot ar 1989. gadu kopā ar Rišardu Bondzinski atver pirmās poļu klases un veido eksperimentālo poļu skolu Rīgā. Izdod eksperimentālo mācību grāmatu «Botānika 6. klasei».

Secinājumi. Par šo izcilo dabaszinātnieku, bioloģijas zinātņu doktoru, sabiedrisko darbinieku ir maz informācijas. Z. Meškovska dalība Vispasaules poļu zinātnieku kongresā 1989. gadā nesa mūsu Latvijas vārdu pasaulē. Viņu var uzskatīt par poļu izglītošanas Latvijā atjaunotāju. «*Ita Kozakiewicz, czyli ideały z 1990 roku gdzieś się zawieruszyły*» ir Zbigņeva Meškovska pēdējais raksts.

Atsauces:

[1] Meškovskis Zbigņevs. LU Arhīvs, Studenta lieta Nr. 2009. Apr. Nr. 36p, 36 lapas.

[2] Meškovskis Zbigņevs. LU Arhīvs, Aspiranta lieta (1977-1980) Nr. 985. Apr. Nr. 2, 18 lapas.

BELARUSIANS – STUDENTS OF THE UNIVERSITY OF LATVIA IN THE INTERWAR PERIOD

Jerzy Grzybowski

University of Warsaw, Department of Central and East European Intercultural Studies, Szturmowa Str. 4, Warsaw, Poland

e-mail: jgrzybowski@uw.edu.pl

Background. In the interwar period, Latvia was inhabited by tens of thousands of Belarusians. Their main place of residence was Latgale. Most of them were indigenous people, not immigrants. Belarusians in Latvia had cultural and school autonomy. Belarusian youth had the opportunity to study in schools in their mother tongue.

Aim. The aim of the speech is to present the fate of Latvian citizens of Belarusian nationality who were students of Latvian people in the interwar period. Analysis of their numbers and the reasons for which they undertook studies.

Methods. This paper was prepared on the basis of the analysis of documents in Latvian and Belarusian, which are kept in archives in Latvia, Lithuania and Belarus. I compared and confronted information from various sources (Latvian and Belarusian) [1 - 5].

Results. After graduating from school, some young Belarusians wanted to continue their studies at the university. However, in the first years of Latvia's independence, very few Belarusians tried to enter Latvian universities. A poor command of the Latvian language stood in the way. Moreover, Latvian Belarusians belonged to the least wealthy part of the society, so they could not afford to send their children to study in Riga. As a result, Latvian Belarusians then went to study in Czechoslovakia and Soviet Belarus, where they received scholarships. However, with time more and more young Belarusians were able to use the Latvian language. The Latvian state provided them with study grants. Therefore, they could start their studies in Riga.

Conclusion. A dozen or so Belarusians studied at the University of Latvia and the Latvian Academy of Fine Arts. These were people who showed national and social activity. These people took part in Belarusian social, political and cultural life. At the beginning of the 1930s, an attempt was made to establish a society of Belarusian students in Latvia. Some of the graduates later became famous activists of Belarusian culture both in Latvia and abroad.

References:

- [1] Latvijas Nacionālais arhīvs Latvijas Valsts arhīvs. Fonds 2125.
- [2] Latvijas Nacionālais arhīvs Latvijas Valsts arhīvs. Fonds 7427.
- [3] Lietuvos centrinis valstybės archyvas. Fonds 366.
- [4] National Archives of the Republic of Belarus. Fonds 458.
- [5] “Holas Byelarusā” (Rīga), 1925 – 1929.

EIGĒNIKA LATVIJĀ OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ STARP ZINĀTNI UN POLITIKU: TEODORA UPNERA LATVIJAS PSR VDM IZMEKLĒŠANAS LIETA

Uldis Krēslis

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, Kalpaka bulvāris 4, Rīga, Latvija

e-pasts: uldis.kreslins@lu.lv

Temata aktualitāte. Situācijā, kad Teodors Upners 1942. gadā bija kļuvis formāli par vadošo latviešu eigēnikas speciālistu, viņa nostājas un centienu noskaidrošana dod iespēju raksturot gan kopējo latviešu ārstu un zinātnieku līdzdalību un lomu nacistu okupācijas režīma rasu politikas īstenošanā Latvijā, gan izcelt galvenās uzskatu sadursmes tās realizēšanā. Vērtējot latviešu ārstu un zinātnieku līdzdalību nacistu eigēnikas politikā Latvijā, svarīgi ir noskaidrot, vai šeit īstenotā politika bija “latviešu eigēnikas projekts” vai vispirms tomēr nacistu eigēnikas projekts.

Mērķis. Dotā pētījuma mērķis ir, balstoties uz LPSR Valsts Drošības ministrijas izmeklēšanas lietas materiāliem, kritiski izvērtēt Upnera spriedumus par savu zinātnisko darbību un lomu nacistu okupācijas režīma politikā Latvijā.

Metodes. Galvenā pētījumā izmantotā metode ir kontentanalīzes metode, analizējot un konfrontējot dažādu vēstures avotu informāciju.

Rezultāti. Kā liecināja Upners, viņš pēc Medicīnas fakultātes dekāna Jēkaba Prīmaņa uzaicinājuma bija uzņēmis eigēnikas kursa lasīšanu universitātē un formāli vadošā eigēnikas speciālista lomu, lai nepieļautu, ka šajā amatā nonāk kāds vācu tautības speciālists. Izmeklēšanā Upners norādīja, ka lēmumu pieņemšana eigēnikas politikā Latvijā bija nacistu administrācijas rokās, tādējādi, netieši atzīstot, ka viņa formālais statuss ir bijis tikai aizsegs nacistu interesēm. Savā darbībā Upners, pēc viņa vārdiem, bija vadījies tikai no zinātniskiem motīviem, izvairoties no nacistu rasu teorijas ideju popularizēšanas. Izvērtējot Upnera publikācijas un publiskās lekcijas nacistu okupācijas laikā, ir svarīgi uzsvērt, ka Upners nekad nav izteicis aicinājumu kādas cilvēku grupas iznīcināšanai vai piespiedu sterilizācijai.

Secinājumi. Upnera izmeklēšanas lieta skaidri parāda, ka eigēnikas attīstība Latvijā 20. gadsimta vidū bija tieši pakļauta pastāvošā – padomju vai nacistu – okupācijas režīma interesēm, un to nevar skatīt ārpus konkrētās politiskās situācijas konteksta. Kā liecina izmeklēšanas materiāli, Upnera lieta bija epizode no PSRS uzsāktās vēršanās pret ģenētiku. Latviešu ārstu un zinātnieku attieksme pret nacistu rasu teorijas idejām rādīja, ka nacistu rasu teorijai Latvijas akadēmiskajā vidē nebija sekotāju. Tāpēc var apgalvot, ka nacistu okupācijas laikā īstenotā eigēnikas politika Latvijā nebija “latviešu eigēnikas projekts”, bet nacistu eigēnikas projekts.

PRIVĀTDOCENTS JĀNIS BRANTS UN ALEKSANDRA AUGSTUMU SLIMNĪCA

Maija Pozemkovska

Rīgas Stradiņa universitāte, Medicīnas vēstures institūts, Kronvalda bulvāris 9, Rīga, Latvija

e-pasts: maija.pozemkovska@rsu.lv

Temata aktualitāte. Pēc neilga laika Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centrs atzīmēs nozīmīgu jubileju, jo šīs slimnīcas vēsture mērāma divos gadu simteņos. Laika gaitā mainījušies slimnīcas nosaukumi, bet šos 200 gadus tā atradusies Sarkandaugavā. Dibināta 1824. gadā kā Dievam tīkama iestāde, vēlāk pazīstama kā Aleksandra Augstumu iestāde (valsts slimnīca). Tās vadītājs visu Latvijas starpkaru periodu (1919 - 1940) bija ārsts Jānis Brants.

Mērķis. Darba mērķis ir apzināt avotus un pētīt Valsts Aleksandra Augstumu slimnīcas vēsturi starp abiem pasaules kariem, kā arī slimnīcas vadītāja Jāņa Branta (1889 - 1944) likteni.

Metodes. Darbā izmantota vēsturiski pētnieciskā, retrospektīvā un biogrāfiskā metode. Veikta ārsta Jāņa Branta personas dokumentu apzināšana Latvijas Valsts vēstures arhīvā [1], Latvijas Universitātes privātdocenta lietas izpēte [2], kā arī pētīti materiāli Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājumā, periodiskie izdevumi un biogrāfiskās enciklopēdijas [3]. Lielu ieguldījumu Latvijas medicīnas vēstures izpētē devis medicīnas vēsturnieks Arnis Vīksna, tāpēc kā izziņas avots izmantoti viņa publicētie darbi [4].

Rezultāti. Dermatolvenerologs Jānis Brants, paliekot ģenerāļa Pētera Sniķera (1875 - 1944) paēnā, cītīgi darbojies Aleksandra Augstumu slimnīcā un gana daudz sasniedzis pētniecībā. Studējis medicīnu Tērbatas universitātē, kur ieguvis ārsta diplomu 1918. gada martā. No 1919. gada janvāra Aleksandra Augstumu slimnīcas ārsts ordinators, no 1920. gada līdz 1940. gadam - šīs slimnīcas direktors, sekmējot tās izaugsmi. Papildinājis zināšanas Berlīnē un Parīzē, kur iepazinās ar jaunu metodi sifilisa ārstēšanā, izmantojot bismuta preparātus. Pētot šo tēmu, J. Brants 1929. gadā aizstāvēja Latvijas Universitātē doktora disertāciju "Asins morfoloģiskās pārmaiņas, sifilisu ārstējot ar bismutu" un ieguva medicīnas doktora grādu. 1930. gada janvārī J. Brantu ievēlēja par LU privātdocentu. Turpmāk J. Brants LU studentiem lasīja lekcijas ādas un venēriskajās slimībās, sifilisa seroloģiju, venerisko slimību mikrobioloģiju un diagnostiku, dzimumdzīves fizioloģiju un patoloģiju. Aleksandra Augstumu slimnīcā viņš ierīkoja modernu bakterioloģisko un seroloģisko laboratoriju, kura tolaik bija labākā Latvijā. J. Brants pētīja vairākus sifilisa diagnostikas un terapijas jautājumus. Zinātniskos nolūkos viesojies Zviedrijā, Ungārijā, Somijā, Itālijā, Austrijā. Izdevumā *Latvijas Ārstu Žurnāls* rakstījis par sifilisa serodiagnostiku, venerisko slimību profilaksi, Aleksandra Augstumu slimnīcas vēsturi (1932–39 šī žurnāla redakcijas kolēģijas loceklis).

Secinājumi. LU privātdocenta Dr. med. Jāņa Branta ieguldījums lielākās un vecākās psihiatriskās slimnīcas direktora amatā Latvijas medicīnas vēsturē līdz šim maz pētīts. J. Brants pirmais Latvijā sāka lietot malārijas drudža terapiju progresīvās paralīzes slimniekiem. Daudz paveicis prostitūcijas ierobežošanā, jo Aleksandra Augstumu slimnīcā tolaik ārstēja arī seksuāli transmisīvās slimības. Sagaidot slimnīcas pastāvēšanas divsimtgadi, pienācis laiks sīkāk pētīt tās vēsturi, ko paredzēts apkopot jubilejas izdevumā (rakstu krājumā).

Atsauces:

[1] LNA: LVVA, 2996. f., 2. apr., 39015. l.; 3234. f., 33. apr., 6772. l.

[2] LNA: LVVA, 7427. f., 13. apr., 251. l., 52 lp.

[3] Album Lettonorum 1870-1970. Rīga: Lettonia, 2021. 152.-153. lpp.

[4] *Vīksna, Arnis*. Pa ārstu takām. Rīga: Avots, 1990. 108.-109. lpp.

LATVIJAS UNIVERSITĀTES KRIEVU STUDENTU SOCIĀLAIS PORTRETS (1919. - 1940. g.): GALVENĀS IEZĪMES

Nikolajs Putilins

Latvijas Universitāte, Vēstures un filozofijas fakultāte, Vēstures un arheoloģijas nodaļa, Aspazijas bulvāris 5, Rīga, Latvija

e-pasts: nikolajs.putilins@inbox.lv

LU starpkaru perioda (1919.-1940. g.) krievu studentu sociāla portreta veidošana ir nozīmīga Latvijas historiogrāfijas sastāvdaļa krievu minoritātes pētniecības segmentā, jo tieši LU kļuva par noteicošu faktoru Latvijas krievu inteliģences izveidē.

Ziņojuma mērķis ir konstatēt 1919.-1940. g. Latvijas Universitātes krievu tautības studentu identitātes galvenās iezīmes, aplūkojot LU krievu studentu vidi kā vienu no nozīmīgākajām starpkaru Latvijas krievu inteliģences izveidošanas elementiem.

Ziņojuma izstrādāšanas gaitā ir izmantotas sekojošās vēstures izpētes metodes: vēsturiski-ģenētiskā metode, salīdzinošā un datu apkopošanas metodes informācijas analīzei.

Ziņojuma sagatavošanas gaitā bija aplūkotas 260 studentu personas lietas no LVVA 7427. fonda, kuru izpēte ļāva veidot noteiktu priekšstatu par Latvijas Universitātes krievu studenta sociālo portretu, nosakot sekojošās galvenās iezīmes: 1) vispārējo fonu; 2) akadēmiskās gaitas; 3) studentu sabiedriskās un politiskās aktivitātes. Tomēr, ir nepieciešams atzīt, ka ne visas lietas satur informāciju par izvirzītiem jautājumiem, līdz ar to visiem zemāk norādītiem datiem ir aptuvenais raksturs, kas paver paplašinātas pētniecības iespējas nākotnē.

Pamatojoties uz augstākminēto avotu analītiku, tika konstatētas sekojošās iezīmes. Lielākā daļa studentu pēc savas sociālas izcelsmes piederēja pie raznočincu slāņa (25%), zemniecības (23%) un ierēdniecības (19%). Lielākā daļa (61%) bija dzimusi Latvijas teritorijā. Vidējais iestāšanās vecums bija 21 gads, 80% no studentiem bija vīrieši. 70% bija pareizticīgie. Populārākās fakultātes bija Inženieru, Tautsaimniecības un tiesību zinātnes un Mehānikas, kurās iestājās attiecīgi 19%, 19% un 17% studentu. Universitāti pabeidza 45% studentu, bet vidējais studiju ilgums bija 7,5 gadi. 68% gadījumos, studiju gaitas varēja raksturot kā sekmīgas, bet 26% - kā ļoti sekmīgas. 45% piederēja pie studentu korporācijām, un 1,5% bija nelegālo komjauniešu kreiso organizāciju biedri.

LU MEDICĪNAS FAKULTĀTES AIZBRAUKUŠO MĀCĪBSPĒKU ĪPAŠUMU LIKTEŅI PSRS OKUPĀCIJAS LAIKĀ 1944. – 1945. GADĀ

Mārtiņš Vesperis

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Antonijas iela 1, Rīga, Latvija

e-pasts: martins.vesperis@mvm.gov.lv

Ievads. 1945. gada 8. maijā beidzās 2. pasaules karš. Ja daļai Eiropas valstu tas nozīmēja uzvaru pār nacistisko Vāciju, tad Latvijā turpinājās otrreizēja PSRS okupācija, kuras sekas mēs izjūtam pat pēc 77 gadiem. Kā viena no šīm sekām ir PSRS orgānu represīvā rīcība 1944. un 1945. gadā Latvijā, kad vēl karš nebija beidzies. Viens no nozīmīgākajiem pētījumiem par padomju varas rīcību 1944. gada beigās un 1945. gadā ir mākslas zinātnieka, prof. Dr. art. Jāņa Kalnača darbs “Rīgas dzīvokļu “likumīgā” izlaupīšana 1944 - 1949” (Rīga, 2017). Tajā viņš pētījis, kas notika ar tūkstošiem 1944. gada vasaras beigās un rudenī bēgļu gaitās devušos rīdzinieku mājās un dzīvokļos atstāto iedzīvi, ko padomju vara atzina par “bezsaimnieka mantu”. Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja (turpmāk PSMVM) krājumā saglabājušies prof. Paula Stradiņa (1896 - 1958) personīgie dokumenti, kas sniedz ieskatu par Latvijas Universitātes (turpmāk LU) Medicīnas fakultātes aizbraukušo mācībspēku atstāto īpašumu likteņiem no 1944. līdz 1946. gadam, ko papildina arī pašu mācībspēku atstātās atmiņas un liecības.

Darba pētījuma mērķis. Izvērtēt un aktualizēt PSRS rīcību pret LU Medicīnas fakultātes mācībspēkiem un to īpašumiem, balstoties uz PSMVM krājumā esošiem materiāliem.

Materiāli un metodes. PSMVM muzeja krājumā esošais prof. P. Stradiņa arhīvs par LU Medicīnas fakultātes mācībspēku dzīvokļu iedzīves uzskaitēm, privātdocenta Jēkaba Nīmaņa (1892 - 1979) atmiņas, prof. Jēkaba Prīmaņa (1892 - 1971) un privātdocenta Jāņa Skujas (1886 - 1983) vēstules, publikācijas periodikā un izdotās literatūra par šo tēmu. Izmantota vēsturiski salīdzināmā metode.

Rezultāti. Prof. Pauls Stradiņš jau 1944. gada 18. jūnijā LU rektoram lūdz atļauju parūpēties par aizbraukušo LU Medicīnas fakultātes mācībspēku mantas saglabāšanu, īpašu uzmanību pievēršot viņu bibliotēkām. Savukārt 1944. gada decembrī P. Stradiņš Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona izpildu komitejas finanšu daļai lūdz atļauju LVU rektora uzdevumā parūpēties par visu aizbraukušo mācībspēku mantu, it īpaši medicīnas grāmatām, instrumentiem un medicīnas mēbelēm, kas tiktu nodotas Medicīnas fakultātes glabāšanā līdz šo mācībspēku atgriešanās laikam. Sagatavotajā Medicīnas fakultātes aizbraukušo mācībspēku sarakstā kopumā minēti 45 personas, norādot viņu ieņemamo amatu, vārdu, uzvārdu un dzīvesvietas adresi. Starp P. Stradiņa arhīva materiāliem saglabājušies prof. Reinholda Sniķera (1893 - 1953) dzīvokļa mantas uzskaitījums Rīgā, Brīvības ielā 15 -5, kurā uzskaitītas mēbeles, trauki, mākslas priekšmeti, kā arī citi sadzīves priekšmeti. Tāpat uzskaitīta docenta Arveda Alkšņa (1910 - 1991) iedzīve Brīvības ielā 28 – 2, Rīgā un dažu citu mācībspēku iedzīves apraksti un to, kā padomju varas pārstāvji centās atņemt prof. P. Stradiņam pat tās lietas, kas tika nodotas viņa vai citu iestāžu rīcībā.

Secinājumi. Padomju varas rīcība pēc Rīgas pilsētas atbrīvošanas 1944. gada 15. oktobrī, balstoties uz prof. P. Stradiņa arhīva materiāliem, atmiņām un pieejamās literatūras, uzskatāma par vienu no okupācijas formām, kas izpaudās arī kā aizbraukušo iedzīvotāju atstātās iedzīves izlaupīšana. Jau 1944. gada 8. decembrī, balstoties uz Latvijas PSR T.K.P. 1941. gada 3. janvāra

lēmumu par mantas ieskaitīšanu valsts fondā, sākās iedzīves aprakstīšana prof. R. Sniķera dzīvoklī. Par PSRS orgānu rīcību liecina arī privātdocenta J. Nīmaņa atmiņas, kurās tiek uzskaitīta visa iedzīve, kas no viņa dzīvokļa tika aizvets prom, neskatoties uz to, ka dzīvoklī tai brīdī dzīvoja viņa audžu mamma. Arī privātdocents J. Skuja savās atminās norāda, ka atgriežoties no Vācijas 1945. gada vasaras beigās, savā dzīvoklī vairs netika un visa iedzīve tika zaudēta. Par padomju varas rīcību un iedzīves izlaupīšanu liecina arī prof. Kārļa Barona (1865 - 1944) ģimenes locekļu atstātās atmiņas.

ASTRONOMIJAS STUDENTU DARBI MUZEJA KRĀJUMĀ

Gunta Vilka

Latvijas Universitāte, Muzejs, Raiņa bulvāris 19, Rīga, Latvija

e-pasts: gunta.vilka@lu.lv

Temata aktualitāte. Latvijas Universitātes muzeja Frīdriha Candra un Latvijas astronomijas kolekcijā glabājas vairāki desmiti LU un LVU studentu darbu praktiskajā astronomijā un astrofizikā. Šie darbi ir reģistrēti muzeja krājuma datubāzē, bet līdz šim nebija sīkāk pētīti un klasificēti.

Mērķis. Apkopot un izanalizēt ziņas par LU un LVU studentu darbiem, kas glabājas Frīdriha Candra un Latvijas astronomijas kolekcijā – kopējais skaits, laika periods, tēmas, darbu vadītāji, pasniedzēju vērtējums.

Metodes. Darbs ar muzeja krājumu – krājumā esošos studentu darbus sadalīt pa laika periodiem, tēmām. Pievienot informāciju par studentiem no citiem muzeja krājumā esošiem literatūras avotiem – biogrāfijām, bibliogrāfijām, publikācijām, rakstu krājumiem.

Rezultāti. Tika veikts pētījums par to, cik un kādi studentu darbi glabājas Frīdriha Candra un Latvijas astronomijas kolekcijā. Pirmais laika posms ir no 20. gadsimta 20. gadiem, kad LU tika dibināta Astronomiskā observatorija, līdz padomju okupācijai 1944. gadā; otrais laika posms ir padomju varas periods; trešais laika posms – pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Veikta analīze, cik ir bakalaura darbu, maģistra darbu, kursa darbu, prakses pierakstu, cik nepabeigtu vai neaizstāvētu darbu. Kādas ir galvenās tēmas – cik daudz darbu veltīts laika dienesta problēmām, koordinātu noteikšanai, astrofizikai, kādas vēl ar astronomiju saistītas tēmas studenti ir izvēlējušies. Apkopots, kas bija darbu vadītāji, kādas tēmas viņi vadīja. Nobeigumā sniegtas īsas ziņas par darbu autoriem – vai viņi ir pabeiguši studijas, vai pēc absolvēšanas students strādājis attiecīgajā profesijā, kādi ir viņa sasniegumi.

Secinājumi. Frīdriha Candra un Latvijas astronomijas kolekcijā saglabāta pietiekami liela daļa ar astronomiju saistītu studentu darbu, lai varētu spriest par katra laika posma aktuālākajām tēmām un studentu veikumu. Iegūtā informācija noderēs vēsturiskiem pētījumiem gan pašiem muzeja darbiniekiem, gan pētniekiem no citām institūcijām. Tā ļaus krājuma glabātājiem vieglāk orientēties šajā muzeja krājuma daļā, palīdzot ātrāk atrast vajadzīgo.

LATVIJAS VALSTS UNIVERSITĀTES ASTRONOMIJAS STUDIJU ABSOLVENTI, 1946 – 1995

Ilgonis Vilks

Latvijas Universitāte, Muzejs, Raiņa bulvāris 19, Rīga, Latvija

e-pasts: ilgonis.vilks@lu.lv

Temata aktualitāte. Literatūras avotos ir atrodami Latvijas Valsts universitātes (LVU) absolventu saraksti, taču šajā pētījumā pirmo reizi apkopotas ziņas par LVU astronomijas specialitātes absolventiem laika posmā no 1946. līdz 1995. gadam.

Mērķis. Apkopot un izanalizēt ziņas par LVU astronomijas specialitātes studentiem pēc Otrā pasaules kara, noskaidrot, vai viņi turpmāk bijuši saistīti ar astronomiju.

Metodes. Izmantotas dažādas metodes: darbs ar LU Muzeja F. Candra un Latvijas astronomijas kolekcijas krājumu, darbs LU Arhīvā ar studentu personas lietām, darbs ar literatūras avotiem un periodiku.

Rezultāti. Pētījumā aplūkoti studenti, kas pabeiguši astronomijas studijas posmā no Otrā pasaules kara beigām līdz laikam, kad augstskolu absolvēja pēdējie piecu gadu studiju programmas beidzēji (1995). Par astronomijas studiju absolventiem uzskatīti tie, kas studējuši speciālos astronomijas kursus un pabeiguši augstskolu. Šādu studentu aplūkotajā laika posmā zināms tieši 90. Apkopotas un izanalizētas ziņas par studiju periodu, specialitāti, astronomijas kursu skaitu, diplomdarba tēmu, turpmāko darbības virzienu.

Secinājumi. Pētījumā aptvertajos 50 gados astronomiju studējuši vidēji 1,80 studenti gadā. Studenti apguvuši atšķirīgu astronomijas kursu skaitu, 20. gadsimta 60. un 70. gados bieži vien pietika ar 8 – 9 kursiem, bet pirms un pēc tam kursu skaits bija lielāks, ap 11 – 12.

No 90 studentiem 22 ieguvuši astronoma specialitāti, 40 studenti kļuvuši par fiziķiem. 25 studenti pabeiguši studijas kā fiziķi-pasniedzēji vai fiziķi-vidusskolas skolotāji. Vēl trīs studenti kļuvuši par matemātiķiem vai matemātiķiem-skaitļotājiem. Lielākā daļa diplomdarbu (74) saistīti ar abu Latvijas astronomisko observatoriju (Radioastrofizikas observatorija Baldonē un LVU Astronomiskā observatorija) pētījumu tematiku, un labi atspoguļo tobrīd aktuālos astronomijas jautājumus. Tie dalās aptuveni līdzīgās daļās, ar astrofiziku saistīti 38 diplomdarbi, ar objektu orbītu un pozīciju noteikšanu, precīzā laika mērīšanu – 36 diplomdarbi.

Līdzīgi arī pēc studiju pabeigšanas lielākā puse absolventu (48) īsāku vai garāku laiku strādājuši vienā vai otrā observatorijā. Radioastrofizikas observatorijā Baldonē darbojās 28 absolventi, LVU Astronomiskajā observatorijā – 20 absolventi. 13 studenti kļuvuši par pedagogiem (12 skolotāji un 1 augstskolas pasniedzējs), septiņi – par datorspeciālistiem, četri augstskolas beidzēji bijuši planetārija lektori. Citi absolventi pēc studiju pabeigšanas darbojušies dažādās nozarēs, arī ārpus Latvijas.

LVU astronomijas specialitātes absolventu skaits aplūkotajā laika posmā ir bijis neliels, taču pietiekams astronomisko pētījumu un citu ar astronomiju saistītu jomu nodrošināšanai Latvijā.